

Kompleksan odnos etničkog identiteta i regionalne pripadnosti potvrdilo je i ovo istraživanje. Odnos između etničke identifikacije i regionalne pripadnosti je u ovom slučaju moguće shvatiti samo kao odnos višestrukih kolektivnih identiteta, koji istovremeno određuju djelovanje pojedinaca i društvenih skupina koje žive na dotičnom području, smatra autor. I u zaključku možemo istaknuti da je važan doprinos ove knjige u boljem razumijevanju regionalnih tendencija u Hrvatskoj. »Težinu« takvoj tvrdnji daje autorova uspješna kombinacija teorijskoga i empirijskog pristupa. Uz to, takvi radovi postaju uporišnim točkama javnog dijaloga o navedenoj problematici, što dovodi do smirivanja strasti u inače i (pre)često pregrijanoj atmosferi povodom tih tema u hrvatskoj javnosti. Utoliko ovaj rad ima, osim znanstvene relevancije, i onu posve praktičnu: unošenje novih spoznaja i potenciranje dijaloga u svakodnevnoj političkoj komunikaciji na prostoru Hrvatske.

Dragutin Babić

Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb

Antonio Sammartino (ur.)

**Ali tagliate, parole di un libro
incompiuto: in ricordo di
Agostina Piccoli / Podrezana krila,
riječi nedovršene knjige: u
spomen Agostine Piccoli**

Vasto: Cannarsa Editore, 1999, 127 str.

Knjiga koju prikazujemo predstavlja zbornik stručnih tekstova, članaka i izvješća Agostine Piccoli (1962.–1998.) objavljenih u različitim hrvatskim i talijanskim izdanjima. Knjigu je uredio njezin suprug Antonio Sammartino povodom godišnjice smrti.

Agostina Piccoli, pripadnica hrvatske manjine u Italiji, rođena je 1962. u Mundimitru, pokrajina Molise. Osnovnu i srednjo-

školsku naobrazbu stekla je u Mundimitru i Vastu. Studirala je i diplomirala kroatistiku i južnoslavenske filologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Već se tijekom studija počela baviti različitim problemima vezanima uz moliškohrvatsku manjinu, ponajviše onima vezanim uz jezik i kulturu. Suradivala je s Talijanskim kulturnim institutom, Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti, Hrvatskim institutom za jezik, Hrvatskom maticom iseljenika, Ministarstvom prosvjete i športa Republike Hrvatske. Organizirala je i vodila tečajeve hrvatskoga jezika u moliškohrvatskim školama, a kasnije Hrvatsku dopunsku školu. U okviru Pokrajinskog povjerenstva za skrb o jezičnim manjinama radila je kao stručnjak za hrvatski jezik i kulturu, bila je član ocjenjivačkog suda na natjecanjima dijalektalne moliške poezije, utemeljiteljica i potpredsjednica Kulturnog društva »Naš Grad«, urednica zbirke dijalektalne poezije *Il sentiero lungo dell'esistenza*, Montemitro, Cannarsa Editore, Vasto, 1991., suradivala je kao novinar u dnevniku *Nuovo Molise Oggi*. Načinila je pripreme za izradu moliškohrvatsko-hrvatskog rječnika. Poginula je u automobilskoj nesreći 1998. godine.

Knjiga je tiskana dvojezično, na hrvatskom i talijanskom jeziku, onako kako su radovi bili napisani i objavljeni. Knjiga sadrži urednički predgovor i dvadeset priloga složenih kronološkim redom. Započinje s tekstom »Naša je povijest knjiga sa sedam pečata« (»La nostra storia è un libro con sette sigilli«) koji je dvojezično objavljen kao pogovor u knjizi dijalektalne poezije *Il sentiero lungo dell'esistenza*, Vasto, 1991. Slijedi dulji rad s naslovom »Fonološki prikaz govora u Montemitru (primjer jezika moliških Hrvata)«. Radi se o diplomskom radu A. Piccoli nastalom pod mentorstvom dr. Josipa Vončine. U članku s naslovom »20.000 Molisani di origine Slava« (Prilog boljem poznavanju moliških Hrvata), autorica upozna je čitatelje s kretanjima broja stanovnika na temelju različitih izvora, npr. starijih pisaca iz 18., 19. i 20. stoljeća, te prema sta-

tističkim podacima svakih deset godina od 1861. do 1991. i vlastitim zapažanjima o suvremenom stanju. Autorica navodi razloge nestajanja moliškohrvatskoga jezika: doseljavanje većeg broja obitelji talijanskoga podrijetla i jezika iz pokrajine Abruzzi i mješovite brakove. Članak završava opažanjem da se broj endogamnih brakova u hrvatskim naseljima povećava što će se možda odraziti i na povećanje broja govornika moliško-hrvatskog jezika.

U članku »Prolegomena za rječnik govora Montemitra« A. Piccoli govori o problemima izrade rječnika govora moliškohrvatskog jezika u naselju Montemitro. Autorica se kritički osvrće na dosadašnje pokušaje izrade moliškohrvatskoga rječnika, te ustvrđuje da su autori najviše pažnje posvećivali govoru u naselju Kruč. Radi se o specifičnom štokavsko-čakavskom dijalektu koji do danas nema rječnika. Autorica se prihvatila posla oko izrade rječnika i to upravo montemitranskoga, koji joj je govor i materinji idiom. Današnji govor u Montemitru specifična je mješavina starohrvatskoga, talijanskoga i abruzijsko-moliškoga jezika. Veću pozornost autorica posvećuje skupljanju starijih, već zaboravljenih leksema (iz botanike, kućne tkalačke radinosti, toponimije) ali nastoji i na bilježenju leksičkih refleksa društveno-civilizacijskih promjena, naročito talijanskih riječi.

Kratki prilog na talijanskom jeziku »Santa Lucia a Montemitro« govori o štovanju svete Lucije u Montemitru koja ima dugu tradiciju jer se već od 1024. godine Montemitro u dokumentima spominje kao »Castello Monte Metulo o Santa Lucia di Monte Mitulo«. Njoj su posvećene župna crkva i kapelica u predjelu zvanom »Selo«, udaljenom oko 2 km od centra naselja. Kapelica svete Lucije podignuta je 1932. ali na temeljima starije, za koju predaja kaže da su je podigli »Schiavoni«. Sveta se Lucija u ovoj kapelici posebno štuje u Bijelu nedjelju kada se u procesiji dolazi do kapelice na vrhu brijega s kojega se mogu dobro vidjeti i druga dva moliškohrvatska naselja: San Felice i

Acquaviva Collecroce. Nakon mise slijedi ručak na otvorenom kojega je vrhunac proba kolača priređenih u svetičinu čast. Prema predaji, Slaveni su prelazeći Jadran ponijeli drveni kip svete Lucije i na današnje prostore došli jednog petka u svibnju (osobito se svetkuje zadnjega petka u svibnju).

Slijedi prilog »Sociolingvistički status moliškoga hrvatskog jezika danas« koji je napisan u koautorstvu sa Snježanom Hozjan, suradnicom Hrvatskoga instituta za jezik. U tekstu je dan kratak povijesni pregled doseljavanja Hrvata u Molise, brojučani podaci o kretanju broja stanovnika u prošlosti, te broj sadašnjih stanovnika i govornika moliškohrvatskoga jezika. Ukratko se spominju počeci interesa za istraživanje ove manjine, njihovoga jezika i kulture, od dubrovačkoga književnika Mede Pucića u 19. stoljeću preko Milana Rešetara koji je poblizje označio podrijetlo moliških Hrvata, do suvremenih istraživača D. Brozovića, P. Šimunovića, A. Suljođžić, B. Finke i P. Rudana. Jezikoslovci su potvrdili da moliški Hrvati potječu s područja južno od Cetine, iz podbiokovsko-neretvanskoga područja i brdovitih predjela donjega toka Neretve. Autorice dalje govore o evoluciji moliškohrvatskoga koji je u osnovi zapadnoštokavskoikavski govor, a brojne čakavizme u govoru vjerojatno su preuzeli od zapadnih susjeda čakavaca. Neki su čakavski elementi u današnjem moliškohrvatskom govoru vjerojatno preuzeti tek nakon doseljavanja u 15. i 16. stoljeću u južnu Italiju gdje su postojali u jezičnom odumiranju srednjovjekovni Hrvati čakavci sjevernijega/zapadnijega tipa. Slijede podaci o sadašnjim svojstvima moliškohrvatskoga na svim jezičnim razinama, navode se važne činjenice koje su pripomogle očuvanju jezika kao npr. geografska izoliranost, ali se navodi i suvremena situacija: tehnički, industrijski i kulturni utjecaji suvremenoga talijanskog društva. Ranije zastali i pretežno agrarni kraj iz kojega se emigriralo u zadnje vrijeme postiže značajne rezultate, osobito u poljoprivredi. Stanovništvo se uglavnom bavi poljoprivredom ili se za pošljava u obližnjoj industriji. Raspravlja se

o obiteljskom utjecaju na očuvanje moliško-hrvatskoga jezika.

Pisana književnost, pjesništvo na dijalektu razvila se tek pedesetih godina ovoga stoljeća, povremeno izlaze časopisi i zbirke poezije, a u sva tri naselja osnovana su kulturna društva pod nazivom »Pro loco«, koja u okvirima svojih mogućnosti potiču i njeguju tradicijsku kulturu, jezik i dr.

Članak »Cinque secoli di storia: Contributo alla conoscenza dell'isola linguistica Croata in Molise« daje pregled doseljavanja Hrvata na područje južne Italije i zapadne obale Jadrana, od većih i manjih seobnih valova do osnivanja crkvenih kolegija i institucija koje su trajno ili povremeno djelovale kroz stoljeća. Ističe se Dubrovnik kao važan činitelj u povijesti talijanskih jadranskih pokrajina. Na području pokrajina Marche, Abruzzi i Puglia očiti su tragovi slavenske prisutnosti u toponomastici, onomastici, a sačuvani su tragovi i u brojnim arhivskim dokumentima. U tri moliško-hrvatska naselja Montemitro, San Felice i Acquaviva Collecroce sačuvano je svjedočanstvo migracija između dviju obala Jadrana. Autorica govori o istraživačima i piscima koji su različito interpretirali ovu jezičnu manjinu i davali različite teze o podrijetlu, naročito o onima koji su ovu manjinu »posrblijavali«.

Slijedi nekoliko kratkih novinskih članaka o posjeti hrvatskog ministra razvoja i obnove moliškim Hrvatima (»Legame profondo con la Croazia«), o uvođenju moliško-hrvatskoga jezika u nastavni program u moliško-hrvatskim naseljima (»Naš lipi jezik. čuvaj ono ke je tvojo«), o folklornoj grupi »Maja« (»Tra tamburica, brač e buf'u«), o projektu kulturne suradnje moliških Hrvata s gradišćanskim Hrvatima iz mjesta Stinac u Austriji (»Uniti i Croati di Molise e Austria«), izvještaj o sudjelovanju u programu stručnjaka za regionalne i manjinske jezike Elbul sa sjedištem u Dublinu (»La C.E. a favore degli alloglotti«). Članci »Govor moliških Hrvata« i »Kratka zbirka poezije na moliškom hrvatskom« napisani su za prigodno izdanje Tjedan moliških Hrvata (Hrvatska matica ise-

ljenika, Zagreb, 1996.). Prikaz »Izlaganje o stanju hrvatske manjine u Italiji« podijeljeno je u dva poglavlja: u prvome se govori o prošlosti, seobama i raznim pokušajima određivanja prostora s kojega su doselili Hrvati u Molise, a u drugome o sadašnjosti i budućnosti, o nastojanjima da i Hrvati u Italiji dobiju status manjine. U radu »Prelazak riječi u pasivni sloj u govoru moliških Hrvata« A. Piccoli govori o začecima svoga rada na rječniku govora Montemitra za koji je nastojala skupiti što veći broj zaboravljenih leksema ili onih koji se više ne upotrebljavaju u svakodnevnom govoru. Piše o problemima pri sastavljanju rječnika te daje prikaz moliško-hrvatske leksikografije. U »Izvešću o stanju hrvatske manjine u Italiji« autorica se osvrće na 1997. godinu i brojne aktivnosti na području školstva – nastavu Hrvatske dopunske škole, o kulturnim djelatnostima moliško-hrvatske udruge, o nedostatnoj ulozi medija, talijanskih i hrvatskih (časopisa, radio i televizijskim emisijama) koji prikazuju nedostatan i povremen interes za ovu manjinu. U članku »Minoranze linguistiche meridionali« autorica daje prikaz svoga rada u školama triju hrvatskih naselja i problemima s kojima se susreće u radu, a u članku »Scuola e minoranze« piše o ulozi škole u očuvanju jezika te o pretpostavkama za rad i metodologiju rada u školi na vlastitom primjeru.

Završni tekst s naslovom »Otvoreno pismo Hrvatima« sadrži neku vrstu oporuke Agostine Piccoli, a nastalo je u povodu »sve češćih napisa u tisku, dokumentarnih TV emisija u udarnim terminima i uopće hrvatskog otkrivanja moliških Hrvata«.

Želja je Agostine Piccoli da u budućnosti njeni moliški Hrvati koji su samo govorili, »besjedali«, nauče sami istraživati i pisati o sebi. Neka im Agostina Piccoli bude uzor i poticaj!

Tihana Petrović

Odsjek za etnologiju,
Filozofski fakultet, Zagreb